

Det skiftende skoleår

*Regler om skoleårets begyndelse*¹

Af Lejf Degnbo

I almueskolens og den lærde skoles tid (til henholdsvis 1899 og 1903) var der næppe noget stort behov for, at de to skoleformers skoleår var samordnede. Som den efterfølgende artikel viser, opstod der et problem med mellem skolens indførelse i 1903, når elever gik fra folkeskolens 4. eller 5. klasse til de højere almenskolers 1. mellem skoleklasse, fordi de to skoleformer havde forskelligt skoleår.

I almenskoleloven var der for så vidt taget højde for problemet. Dens første paragraf lød: »I Tilslutning til Folkeskolens Undervisning for Børn i 11-12 Aars Alderen meddeles den højere Almenundervisning først i Mellem skolen, siden i Gymnasiet.«² Hvis dette skulle tages helt bogstaveligt, måtte det vel forstås ikke blot med henblik på stoffet, men også hvad angik tidspunktet for påbegyndelsen af undervisningen. Men sådan blev det ikke. Det højere skolevæsen havde en lang tradition for et uafhængigt forløb. Udviklingen m.h.t. de to skoleformers skoleår skal beskrives i det følgende.

I forordningen fra 1739 om skoler på landet taltes der ikke om skoleår. Der var ikke indskrivning og udskrivning til bestemte tider. Det skal tages i betragtning, at ved en ikke-årgangsdelt skole dannes og opløses klasser ikke. Nogle elever udskrives, andre oprykkes, og atter andre kommer ind. Men klassen fortsætter. Landsbylærere har helt op til vor tid kunnet undervise ved en skole i næsten 50 år uden nogen sinde at få en ny klasse.

Anordningerne fra 1814 havde skolehalvår med ind- og udskrivning af elever 1. maj og 1. november. Der skulle være halvårlig »eksamen«, og »timetabeller« skulle udarbejdes for halvårene. Dette passede med de gamle skiftedage for tjenesteforhold, og det passede desuden, som vi skal se, med universitetets semestre. Reglementet for København havde også skolehalvår, men her fulgte ind- og udskrivning ikke skiftedagene for tjenesteforhold. I hvert fald indskrivning skulle ske til påske eller Mikkelsdag. Der skulle kun være eksamen én gang årligt. Timetabellerne var halvårlige.³ Skolehalvår stod fast i ca. 100 år.

Men før vi går videre med folkeskolens skoleår, skal vi se på det højere skolevæsen. Dettets skoleår var i 1903 et andet end folkeskolens. Med sammenkædningen af det lavere og det højere skolevæsen ved almenskoleloven af 1903, måtte der opstå problemer. Hvem skulle nu rette sig efter hvem? Den højere undervisning var for de meget få. Da skoleformen havde sommerskoleår, måtte dens elever forsømme deres

forår på grund af eksamenslæsning. Vi skal se, hvilke hensyn der var bestemmende for valget af netop dette tidspunkt.

Forordningen af 1739 om de lærde skoler synes at regne med sommerskoleår, idet eksamen skal holdes umiddelbart efter Skt. Hans⁴ og nye elever forudsættes at begynde lige efter (§ 42). Forordningen af 1775 om disse skoler talte en del om, hvad der skulle læres i de forskellige skoleår, men ikke om disses begyndelsestidspunkt. Biskoppen bestemte den årlige eksamen, »alt saaledes som han finder det bekvemmeligst«. Dog således, at kandidaterne ikke hindredes i deres rejse til universitetet.⁵ I Odense Katedralskole begyndte skoleåret i begyndelsen af 1800tallet den 1. november.⁶

Forordningen af 1809 om latinskolerne bestemte: »*Det nye Skoleaar tager sin Begyndelse efter den afholdte Examen, —, i de danske Skoler den 1ste October hvert Aar.*« Der er her tale om de danske latinskoler i modsætning til de norske.⁷

Før 1788 gik det akademiske år, universitetets år (cursus lectionum) fra efteråret til midt på sommeren. Med universitetets fundats fra 1788 deltes det akademiske år i »*tvende Cursus, hvoraf den eene skal gaa fra 1ste May til October Maanedes Begyndelse, og den anden fra 1ste November til April Maanedes Begyndelse*«. Studentereksamen (Examen artium) og filosofikum skulle holdes i april og oktober.⁸ Det var denne examen artium på universitetet, som den nævnte årsprøve på de lærde skoler ikke måtte hindre eleverne i at rejse til.

I 1837 afgav en komite af professorer, som konsistorium havde nedsat, en betænkning, hvori det blev foreslået, at der skulle være otte forelæsningsmåneder, fordelt på to lidt ulige store semestre. Det første fra 1.9. til 23.12., det andet fra 23.1. til 31.5.⁹

Det akademiske år blev ved en bekendtgørelse fra 1850 flyttet, så det begyndte den 23. august. Forelæsningstiderne skulle være 23.8.-22.12. og 1.2.-9.6. Der var stadig taget hensyn til forårstidens helligdage, men nu sådan, at der blev fulde to gange fire forelæsningsmåneder. 23. august fremkom altså ved, at der taltes fire måneder tilbage fra julen.¹⁰

En bekendtgørelse fra 1850 om en undervisningsplan for de lærde skoler bestemte, at skoleåret skulle begynde den 23. august og slutte den 22. august.¹¹ Ministeriet havde i den nedlagte allerunderdanigste forestilling over for kongen begrundet det ændrede skoleår med de samtidigt approberede nye bestemmelser om universitetsåret.¹²

En række bekendtgørelser fra 1882 til 1958 rykkede det lærde skoleår nogle dage ad gangen, så det sidst i 50-erne begyndte omkring den 12. august. Forelæsningernes begyndelse ved universitetet fire måneder før jul havde været bestemmende for skoleårets begyndelse 23. august. Skolerne kunne godt begynde før disse forelæsninger, men det var universitetets år fra 1850, der havde bestemt de højere skolars skoleår. Trods alment skolelovens første paragraf indrettede det højere skolevæsen sig ikke efter folkeskolen.

Vi vender nu tilbage til folkeskolen for at se, hvordan det gik dér efter alment skolelovens gennemførelse. 1899-loven¹³ havde ikke ændret ved skolehalvårene eller de gamle skiftedage, 1. maj og 1. november, som deres begyndelsestidspunkt. Men af

en ministeriel skrivelse af 23.7. 1900 til en skoledirektion fremgår det, at ministeriet havde approberet en undervisningsplan for en købstadskole, hvorefter skolehalvårene begyndte 1. april og 1. oktober. Ministeriet meddelte i skrivelserne, at det intet havde imod, at det også blev bestemt i undervisningsplanen, at ud- og indskrivning kunne finde sted på disse tider. Dette var også sket andre steder.¹⁴ Selv om 1899-loven udtømmende havde angivet, hvad der skulle stå i undervisningsplanen, opstod der altså hurtigt uklarhed. Her drejede det sig om et forhold, der var truffet bestemmelse om i 1814-loven, og som der derfor ikke kunne træffes anden bestemmelse om i en undervisningsplan.

Almueskolens skolehalvår havde som nævnt ligget fast i et århundrede. Når ministeren begyndte at give tilladelse til en forskydning af halvårene, var det afgjort i strid med loven. Hjemmel fik han først med en lov i 1921.¹⁵

I bemærkningerne til lovforslaget fra 1921 hed det, at en mindre forskydning efterhånden var sket »i adskillige Købstæder og i flere større Kommuner paa Landet«. Det hed endvidere, at det var upraktisk i samme kommune at have »to forskellige Skoleaar, et for den højere Skole og et for Folkeskolen«. Den store skolekommission arbejdede med en ny folkeskolelov, men ministeren ønskede en ventil, der kunne muliggøre »en midlertidig Tilpasning efter Livets Krav i et Forhold, hvor man i Praxis har følt sig stærkt hæmmet af en ret ufravigelig positiv Lovbestemmelse«. ¹⁶

Ved den mundtlige fremlæggelse omtalte undervisningsminister Jacob Appel dog kun, at der var sket »ganske enkelte Afvigelser« fra den orden, loven angav. Det var sket af hensyn til konfirmationen.¹⁷ Forslaget fik en meget let gang gennem rigsdagen. I Folketinget var der ingen indvendinger. I Landstinget var der svare, men velbegrundede indvendinger. Et medlem, lærerinde Marie Christensen (søster til J. C. Christensen) anførte, at det var heldigst, at de små børn begyndte skolegangen om foråret.¹⁸ Ministeren erkendte i Landstinget, at dispensationerne havde været i strid med loven, men man havde »ment, at denne Afvigelse fra den gamle Lov hverken var unaturlig eller uforsvarlig, især da den skete af Hensyn til Begæringer, der indkom fra Befolkningen«. ¹⁹

Loven var uklar. Den gav tilladelse til en omlægning af skolehalvårene og en forskydning af terminerne for undervisningspligtens indtræden og ophør. Den åbnede således mulighed for indførelse af et skoleår, der gik fra sommer til sommer. Bemærkningerne og rigsdagsbehandlingen gør det klart, at der også var tale om at tillade skoleår i stedet for skolehalvår. Men forholdet til 1899-lovens bestemmelser om undervisningspligt blev ikke klarlagt. Der var ikke udvalgsbehandling i noget af tingene. Skrivelser fra ministeriet viser også, at der blev problemer.²⁰ En skrivelse fra 1930 forudsatte, at en bestemmelse om et ændret skoleår skulle være optaget på »Skole- eller Undervisningsplanen«. ²¹ Henrik Lehmann oplyste i sin Haandbog i Lovgivningen om den danske Folkeskole fra 1930, at et ændret skoleår foruden en ministeriel godkendelse krævede en bestemmelse optaget på skoleplanen.²² Efter loven vedkom forholdet hverken skoleplanen eller undervisningsplanen.

Folkeskoleloven af 1937 bestemte i § 9, at skoleåret begyndte den 1. april, og at ministeren under særlige omstændigheder kunne tillade, at det begyndte til et andet tidspunkt. Nu skulle skoleårets begyndelsestidspunkt fremgå af skoleplanen.

I bemærkningerne til lovforslaget hed det, at man ønskede at fastholde det skoleår, som i et århundrede havde været folkeskolens, *»idet man lægger Vægt paa, at det ved Indskrivningen i Skolen er af Betydning, at de smaa Børn begynder paa Skolearbejdet i den lyse Tid, og at det ved Udskrivningen er af Betydning, at de store Drenge og Piger udskrives af Skolen ved Foraars tide, naar det praktiske Arbejde kalder paa dem fra mange Sider«*. Dette gjaldt i særlig grad på landet, men det gjorde sig også gældende i købstæderne. Erfaringerne siden 1921, da der var blevet åbnet muligheder for at indføre sommerskoleår i folkeskolen, havde vist, at dette ikke passede for denne, *»hvis Elever i så høj grad søger over i det praktiske Liv efter Udgangen af Skolen«*.

Det hed videre i lovforslagets begrundelse, at fra gammel tid var *»Foraaaret den Tid, paa hvilken Lærepladser tiltrædes, og man har altid ved Skoler med Sommerskoleaar staaet vanskeligt overfor de Elever, der kunne opnaa Pladser ved Foraars-tid, men var skolepligtige til Sommerferien«*. Man ønskede derfor at fastholde forårsskoleåret som det normale for folkeskolen. *»Naar man i nogle Købstadskoler er*

gaaet over til Sommerskoleaaret fra Sommerferie til Sommerferie, er det dels for at have denne lange Ferie som den naturlige Hvile og Forfriskelse mellem to Skoleaar – et Hensyn, som der kan tillægges en vis Vægt – dels for at følge Trop med Eksamensskolen, der fra gammel Tid altid har haft Sommerskoleaar. Hvis der imidlertid i saa Henseende ønskedes Ensartethed, vilde det ikke være unaturligt, om Eksamensskolen rettede sig efter, hvad der i saa Henseende passer for Folkeskolen og ikke omvendt. Imidlertid er der næppe forbundet nogen større Ulempe ved at lade Eksamensskolerne beholde deres Sommerskoleaar, men lade Folkeskolen have sit tilvante for denne bedst passende Skoleaar, idet det for en Elev fra Folkeskolen, der skal i Eksamensskole, ikke er nogen Ulykke, at der er et Tidsrum paa et Par Maaned-der, før han begynder i Eksamensskolerne.» Det lyder, som det er dem velundt af ministeren.

Når der til paragraffen var knyttet en beføjelse for ministeren til under særlige omstændigheder at tillade et andet tidspunkt end 1. april, var det i første række for at give kommuner mulighed for at bevare 1. maj som begyndelsestidspunkt, som man havde haft det fra 1814, skrev ministeren. Selv om Danmark endnu hovedsagelig var et landbrugsland, kunne et hensyn til den højere skoles skoleår formentlig ikke i almindelighed betragtes som særlige omstændigheder. Det var heller ikke meningen. Men skulle »imidlertid en Kommune kunne anføre saa vægtige Grunde for Bevarelse eller Indførelse af Sommerskoleaaret for Folkeskolen, at Ministeren vil bifalde denne Ordning, ligger den fornødne Hjemmel hertil ogsaa i den nævnte Bestemmelse«. ²³ Det var altså lovens alvorlige mening, at folkeskolen skulle have forårsskoleår stort set uden hensyn til den højere skole.

Ønsket om fortsat forårsskoleår havde dybe rødder i dansk landbokultur. Folke-mindeforskeren Hans Ellekilde bemærker, at nytårsdag påfaldende sjældent nævnes i de danske landsbylove, mens ingen anden af årets dage nævnes så ofte som Valborgdag, d. 1. maj. »Årsagen er selvfølgelig den, at første maj praktisk talt var den gamle danske bondes nytårsdag, det nye arbejdsårs allerførste dag.« ²⁴

I sin beretning om folkeskolen i 1947 skrev A. Barfod, at da gymnasieskolen altid havde fastholdt sommerskoleåret, havde der været en fremtrædende tendens til, at de kommunale skoler i købstæderne gik over til sommerskoleåret. De to forskellige skoleår kunne give vanskeligheder, som man i almindelighed ikke ville tage så tungt på, men der kunne blive tale om at gøre dette, hvis børn flyttede adresse pro forma for at kunne blive udskrevet af skolen otte måneder tidligere.

Spørgsmålet om et fast og ufravigeligt skoleår ens for hele landet havde derfor været rejst. Men de modstridende hensyn gjorde, at sagen her i landet ikke var så let løst endda. Købstadsforeningen havde ønsket sommerskoleår indført, men det havde vist sig, at 27 købstadskommuner havde ønsket forårsskoleåret bibeholdt. Sognerådsforeningen ønskede forårsskoleår, men 26 landkommuner havde ønsket sommerskoleår. En landkommune, der havde haft sommerskoleår, ønskede at gå tilbage til forårsskoleår. »Herefter er sikkert den valgfri Ordning, som Folkeskoleloven har fastslaaet, den efter danske Forhold rigtige, og de smaa Ulemper, der kan knytte sig dertil, synes ikke herudover at veje tungt«, skrev A. Barfod. ²⁵

Barfod oplyste i sin håndbog i skolelovgivning fra 1950, at forårsskoleåret var

valgt, »fordi man, når der skal være fælles skoleår for land og by, må vælge forårs-skoleåret, så de unge, der udskrives af skolen, kan tage fat på arbejdet i forårs-månederne«. Han sagde videre, at der med dispensationsmuligheden var tænkt på kommuner med »vestjysk skoleordning«. Disse ønskede undertiden, at skoleåret begyndte 1. maj. Der var også tænkt på »de kommuner, der, fordi der findes en gymnasieskole i kommunen, ønsker at følge eksamensskolens skoleår fra sommerferie til sommerferie«. ²⁶

»Meddelelser om Folkeskolen, Ungdomsundervisningen og Læreruddannelsen« bragte hvert år statistik over skoleårets begyndelsestidspunkt. For de sidste 10 år før 1958-lovens gennemførelse så den sådan ud:

Dato	Købstæder		Landkommuner				
	Antal byer		Antal skoler				
	1.4.	1.8.	1.4.	20.4.	1.5.	1.7.	1.8.
1949	47	33	—	—	—	—	—
1950	46	34	—	—	—	—	—
1951	42	39	3228	0	0	0	151
1952	41	40	3186	0	95	0	75
1953	39	49	3182	0	1	0	112
1954	39	49	3207	0	0	0	52
1955	36	52	3055	0	0	0	121
1956	36	52	2949	0	39	0	79
1957	32	47	2785	0	38	2	89
1958	25	54	2733	2	36	0	91

Indberetningerne har tydeligvis været ufuldstændige. Skolernes antal i landkommunerne har været faldende. Statistikkens grundlag er også ændret i perioden, idet Københavns omegnskommuner er overflyttet til statistikken for købstadskommuner. Tendensen er trods alt klar. Der var en gradvis overgang til sommerskoleår i byerne, mens landkommunerne i høj grad fastholdt forårsskoleår.

Det folketingsvalg, der i 1956-57 behandlede det af undervisningsminister Julius Bomholt fremsatte forslag om ændring af folkeskoleloven, foreslog, at skoleåret normalt skulle begynde den 1. august i stedet for den 1. april, og at ministeren som hidtil skulle kunne tillade, at skoleåret begyndte på et andet tidspunkt. Der skulle ikke længere foreligge særlige omstændigheder, for at denne tilladelse kunne gives. Udvalget motiverede forslaget med »det ønskelige i, at en større ensartethed og fasthed tilstræbes ved lovens normalordning«. Udvalget udtalte, at ændringsforslaget vel ikke ville »medføre en for hele landet ensartet holdning, men tilsigter at give et flertal af de skolegængende børn samme skoleår«. ²⁷

Forslaget indgik i det lovforslag, undervisningsminister Jørgen Jørgensen fik vedtaget året efter. I bemærkningerne til dette hed det: »Da gymnasieskolerne har som-

merskoleår (1. august-31. juli), er sommerskoleåret under den nuværende skoleordning også det mest hensigtsmæssige for realskoler og mellem- og realskoler; og da skoleåret normalt skal være ens for alle skoler inden for samme kommune, har derfor de fleste købstadkommuner og mange landkommuner efterhånden indført sommerskoleår, og det må efter den tendens, der har kunnet iagttages, antages, at denne udvikling vil fortsætte.»²⁸

Heller ikke ministeren mente, at denne affattelse af bestemmelsen ville føre til et ensartet skoleår, men han tilsigtede ligesom udvalget havde gjort, at flertallet af børn fik samme skoleår. Men det fik alle. Med skolelovsændringen i 1970 fjernedes bestemmelsen om, at skoleåret kunne begynde på andre tidspunkter. Det hed i bemærkningerne til ændringsforslaget: »Med den foreslåede affattelse af lovens § 9 bortfalder adgangen til at fravige skoleårets formelle begyndelsestidspunkt. Denne bestemmelse har ikke længere praktisk betydning.»²⁹

*Københavns Universitet –
der fik betydning for fol-
keskolens skoleår.*

Det skoleår, som i 1850 blev indført i de lærde skoler af hensyn til universitetets forelæsninger, kom altså 120 år senere til at gælde ubetinget for folkeskolen. Denne indrettede sig i sidste ende efter det højere skolevæsen – ikke omvendt. Den begrundelse for forårsskoleåret, at de unge skulle kunne begynde arbejdet i landbruget om foråret, var på det tidspunkt ikke længere så væsentlig. Om det var bedre for de små, at begynde skolen om foråret, mens det gik mod den lyse tid, blev formentlig ikke overvejet nu. Om forsommeren er den bedste tid at lade de unge læse til eksamen i, er muligvis blevet overvejet, men universitetets år har siden 1850 ligget så fast, at andre muligheder næsten ikke kunne tænkes.

Den historiske udvikling har fastlåst den nuværende situation, så vi har et skoleår, der ikke nødvendigvis er det mest heldige i dag, selv om det som så meget andet tilsvarende betragtes som næsten naturgivet. Det er alene styrkeforholdet mellem de kræfter, der har bestemt udviklingen, der har ført til det resultat, vi lever med. Styrkeforholdet var sådan, at hensynet til de dengang meget få vejede tungere end hensynet til hele den øvrige befolkning.

Men en omlægning af skoleåret til f.eks. kalenderåret, kunne godt tænkes at medføre en bedre livsrytme for børn og unge. Tidspunktet for eksamenslæsningen er ikke valgt ud fra et hensyn til dem. Følgende citat fra Hans Scherfigs bog: Det forsmte Forår, bør vist være en stadig anfægtelse for skolen:

»Når plænerne i Østre Anlæg bliver grønne, og der kommer knopper på buskene, så nærmer den skrækkelige tid sig. Så må der læses og repeteres.

Det spirer i bedene i Botanisk Have. Og tidlige alpevækster blomstrer på stenhøjene. Og der er grøde i søen i Østre Anlæg, og vildænderne er underlige og dukker hinanden ned under vandet og rapper voldsomt. Og der sidder elskende par på Selvmorderhøjen. Og store og solsorter fløjter uendelig melankolsk og minder om eksamen. Foråret er sørgmodigt. Det kunne være så dejligt, hvis man var et dyr eller en vild eller tilhørte en lavere samfundsklasse. Der er mennesker, som kan gå hvorhen de vil. Og der er folk ude på landet og i skovene. For dem må foråret være en rar tid.

Men for disciplene i en skole er foråret fuldt af ængstelse og melankoli.«³⁰

Oversigt over folkeskolens skoleår 1814-1990

1814-1921: Skolehalvår: 1. maj og 1. november.

1921-1937: Skolehalvår: 1. maj og 1. november.

Med ministerens godkendelse: »forskudt skoleår«. F.eks. 1. april og 1. oktober eller blot 1. april eller 1. august.

1937-1958: Skoleår: 1. april.

Med ministerens tilladelse og optaget på skoleplanen: f.eks. 1. maj eller 1. august.

1958-1970: 1. august.

Med ministerens tilladelse og optaget på skoleplanen: f.eks. 1. april.

1970-: 1. august.

Noter:

1. Artiklen er stort set et afsnit i en bog om fag og tid i folkeskolen 1891-1991, som er under udarbejdelse, og som formentlig vil udkomme i nær fremtid.
2. Lov Nr. 62 af 24. April 1903 om højere Almenskoler m.m.
3. Reglement for Almue- og Borgerskolevæsenet i København af 29 Juli 1814 §§ 29, 24 og 22.
4. Forordning af 17.4. 1739 ang. hvor mange Latinske Skoler i Danmark og Norge skal vedblive, § 18.
5. Forordning af 11.5. 1775 ang. Skole-Væsenets Forbedring ved de publique Latinske Skoler, § 60.
6. Hans Henrik Jacobsen i Jørgen Mentz (red.): Odense Katedralskoles Historie, Odense 1984, s. 199.
7. Forordning af 7.11. 1809 ang. de lærde Skoler i Danmark og Norge, § 46.
8. Ny Fundation og Anordning for Københavns Universitet af 7.5. 1788. I. Capitel, § 9.
9. H. N. Clausen: Historisk Fremstilling af Københavns Universitets Virksomhed i Rectoratet: fra Juni 1837 til November 1838, Kbhvn. 1839, s. 15.
10. Bkdtg. af 13.5. 1850 ang. en forandret Inddeling af det akademiske Aar ved Københavns Universitet, § 1.
11. Bkdtg. af 13.5. 1850 om en Undervisningsplan og Examinationsbestemmelser ved de lærde Skoler, § 7.
12. Meddelelser angaaende Københavns Universitet, den polytechniske Lærestalt, Sorø Academie og de lærde Skoler med dertil hørende Realundervisning i Kongeriget Danmark for Aarene 1849-1856, Kbhvn. 1864. Afsnittet: Det lærde Skolevæsen, s. 33.
13. Lov af 24. Marts 1899 om forskellige Forhold vedrørende Folkeskolen.
14. Skriv. af 23.7. 1900 til Skoledirektionen for Vennebjerg Herred. Love og Ekspeditioner vedkommede Kirke- og Skolevæsen, 1899-1900, s. 430.
15. Lov af 21.12. 1921 om Tillæg til Lov Nr. 61 af 29. Marts 1904 om forskellige Forhold vedrørende Folkeskolen.
16. Tillæg A til Rigsdagstidende. Forelagte Lovforslag m.m. Bd. I, Kbhvn. 1922. Sp. 2989-2992.
17. Rigsdagstidende. Forhandlinger i Folketinget. 74de ordentlige Samling 1921-22. Bd. I, Kbhvn. 1921. Sp. 1429 f.
18. Rigsdagstidende. Forhandlinger i Landstinget. 74de ordentlige Samling 1921-22. Kbhvn. 1922. Sp. 504.
19. Ibid. Sp. 506.
20. Skriv. 19.6. 1926, 21.1. 1930 og 22.1. 1930.
21. Skriv. af 22.1. 1930 ang. Indførelse af Skoleaar i Stedet for Skolehalvaar ved Brøndbyvester Skole.
22. Henrik Lehmann: Håndbog i Lovgivningen om den danske Folkeskole, Kbhvn. 1930, s. 100.
23. Tillæg A til Rigsdagstidende. Forelagte Lovforslag m.m. 89de ordentlige Samling 1936-37. Sp. 3056-57.
24. Axel Olrik og Hans Ellekilde: Nordens Gudeverden. Andet bind. Årets ring. Kbhvn. 1951. S. 640.
25. Meddelelser om Folkeskolen, Ungdomsundervisningen og Lærerruddannelsen for Aaret 1947, Kbhvn. 1948, s. 17-18.
26. A. Barfod: Håndbog i lovgivningen om den danske folkeskole, Kbhvn. 1950, s. 153.
27. Tillæg B til Folketingstidende. Udvalgenes betænkninger m.v. Folketingsåret 1956-57. Kbhvn. 1957. Sp. 486.
28. Tillæg A til Folketingstidende. Fremsatte lovforslag m.v. Folketingsåret 1957-58. Kbhvn. 1958. Sp. 560.
29. Tillæg A til Folketingstidende. Fremsatte lovforslag m.v. Folketingsåret 1969-70. Bd. II, Kbhvn. 1970. Sp. 2797.
30. Hans Scherfig: Det forsømte Forår, (1940), Gyldendals Tranebøger, 1960, s. 110-11.